

СВЕОБУХВАТНА ОДБРАНА И СТРАТЕШКА КУЛТУРА КРОЗ ПРИЗМУ ЧОВЕКА

Милинко С. Врачар*
Вангел Б. Милковски**

Достављен: 19. 10. 2020

Језик рада: Српски

Прихваћен: 21. 10. 2020

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2004234V

Проблемски оквир рада указује на то да је у периоду глобализације међународних односа дошло до промена у промишљању и практиковању одбрамбене функције као војне делатности државе. Индикатор тих промена препознаје се у развоју и примени стратегијског концепта свеобухватне одбране који одступа од традиционалне логике одбрамбене функције као логике војне моћи. Полазећи од наведеног проблема, предмет истраживања усмерен је ка питањима: зашто се и како се логика одбрамбене функције променила и како те промене утичу на стратегијски концепт одбране и стратешку културу држава. У раду се полази од тезе да је цивилизацијски развој човека условио промену вредности које држава брани, као и природу појава којима се те вредности угрожавају, што је резултирало променом логике одбрамбене функције, њеног стратегијског концепта и стратешке културе држава. У доказивању наведене тезе користи се аналогија одбрамбених функција човека и државе. Наиме, разматра се како комплексна природа човека, као биолошког и свесног бића, обликује људски механизам одбране, а сазнањем шта је предмет одбране човека и како он тај предмет брани аналогијом се изводе закључци о истим питањима одбрамбене функције државе.

У раду се долази до закључка да се одбрамбена функција државе, све донедавно, заснивала на оним вредностима и одбрамбеном понашању човека које је било карактеристично за његово природно стање, дакле на опстанку и агресивном понашању. Међутим, последњих деценија, цивилизацијски развој човека и друштва изменио је приоритете у вредностима које држава брани, као

* Универзитет одбране у Београду, Институт за стратегијска истраживања, Београд, milinko.vracar@mod.gov.rs

** Универзитет одбране у Београду, Школа националне одбране

и природу појава којима се те вредности угрожавају. Тиме је, последично, промењено одбрамбено понашање државе. Наиме, у савременим глобалним односима, поред опстанка, квалитет живота намеће се као друга витална вредност и одбрамбени интерес државе. С друге стране, у стратегијским релацијама између држава, невојне појаве угрожавања њихових одбрамбених интереса све више добијају на значају. Као одговор на наведене промене, стратегијски концепт одбране заснива се на свеобухватној одбрани, односно на логици интеграције војне моћи са другим елементима националне моћи. Тиме се постепено мења стратешка култура држава која је до сада уско схватана као „војна култура” или „култура употребе оружане силе”.

Кључне речи: *природа човека, људски механизам одбране, одбрамбена функција државе, стратегијски концепт одбране, свеобухватна одбрана, стратешка култура*

Увод

Суштинско питање сваке државе јесте како да на одговарајући начин очува, развија, обликује, јача и, посебно, заштити своје вредности. То је проблем стратешког промишљања у области националне безбедности као умне и рационалне државничке делатности усмерене ка изналагању оптималних решења достизања и очувања националних интереса. У остваривању заштитне улоге државе одбрамбена функција има кључну улогу, јер њом се штите опстанак, територија и друге виталне вредности од оружаног угрожавања других држава. Међутим, разумевање одбрамбене функције, као војне делатности државе, данас је подвргнуто значајном преиспитивању. Разлози су бројни, почевши од оног најзначајнијег: да је у периоду савремених глобалних односа промишљање и практиковање ове функције надишло традиционалне оквире разматрања рата и захватило, знатним делом, друге проблеме безбедносне стварности невојне природе. На то, данас, указује развој и примена стратегијског концепта свеобухватне одбране који одступа од традиционалног разумевања одбрамбене функције државе и заснива се на њеној измењеној логици. Због тога се јављају одређене нејасноће, попут оне: шта је одбрамбена функција савремене националне државе и зашто се њена досадашња логика мења? Такође, нејасно је и да ли се и како се променом њене логике, као логике војне моћи, мења стратегијски концепт одбране и стратешка култура држава? У разматрању ових нејасноћа свакако треба поћи од чињенице да је држава комплексна људска творевина чије су функције подложне променама у складу са развојем човека и људског друштва. Зато је човек, односно његова природа, полазна тачка од које треба кренути у трагање за дубљим и садржајним одговорима на наведена питања.

Аналогија одбрамбених функција човека и државе

Према теорији друштвеног уговора „човек, као свесно и рационално биће, прелази из свог природног у друштвено стање како би разрешио суштинске проблеме своје егзистенције, пре свега безбедност. Без обзира на различита полазишта заговорника ове теорије, у погледу схватања да ли је човек по природи добар, како су тврдили Лок (*John Locke*), Русо (*Jean-Jacques Rousseau*) и Кант (*Immanuel Kant*), или је зао и себичан како је, с друге стране, тврдио Хобс (*Thomas Hobbes*), њихова теоријска исходишта конвергирају ка мишљењу да се појединци, у недруштвеном стању, као слободни и једнаки међу собом, удружују у политичку заједницу на основу узајамне сагласности и пристајања да се придржавају заједничких правила како би заштитили себе и друге од насиља и других неправди.”¹ Другим речима, човек се на темељу истих вредности вољно удружује са другим људима и успоставља политичку заједницу како би те вредности унапредио а, пре свега, заштитио. У таквом настојању човек „предаје власт над собом политичкој заједници чиме се она поставља као врховни ауторитет над људима који ту заједницу творе. Тиме се успоставља друштвени поредак којим се ограничава ’апсолутна слобода’ човека и спутава његово насилно понашање које је, према Хобсу, карактеристично за односе међу људима у њиховом природном стању”.²

Разлог настанка политичке заједнице с аспекта безбедности, међутим, не односи се само на заштиту од међусобног насиља оних људи који ту заједницу чине. Поред тога што човек тежи да реши своје антагонистичке односе са другим људима унутар своје егзистенцијалне средине он, уједно, тежи и да се заштити од насиља људи из других средина. И то су, по питању безбедности човека, два кључна момента у формирању политичке заједнице. Њеним формирањем човек је успоставио безбедносни механизам којим је успео да „спута” своје и насилно понашање других људи унутар своје егзистенцијалне средине, али, он није успео да успостави врховни ауторитет над политичким заједницама како би решио антагонистичке односе са људима из других средина. Тако је у одсуству врховног ауторитета свака од тих заједница била приморана да успостави сопствени безбедносни механизам, како би се заштитила од насиља друге заједнице. Тај се механизам, од времена успостављања политичке заједнице све до данас, разуме као „одбрамбена функција државе”.

Како је природа међународног поретка и даље остала непромењена, могло би се закључити да се државе још увек налазе у стању у којем се налазио човек пре удруживања, дакле у његовом природном стању, као стању анархије,

¹ Према: Милорад Ступар, *Филозофија политике: Античко и модерно схватање политичке заједнице*, Институт за филозофију и друштвену теорију, ИП Филип Вишњић, Београд, 2010, стр. 245-, 255-257, 279-281; Миленко Бодин, *Теоријски основи менаџмента националне безбедности*, докторска дисертација, Факултет безбедности, Београд, 2007, стр. 30-31.

² Видети више у: Станислав Стојановић, *Хобсова теорија људске природе и перспективе мира и поретка*, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2012, стр. 87-124.

себичних интереса, страха, међусобног неповерења и насиља.³ Зато, упркос свим позитивним тековинама људске цивилизације, оваква и даље непромењена природа међународног поретка подстиче многе теоретичаре, посебно оне из реалполитичке школе међународних односа, у ставовима да је одбрана и даље основна функција државе док су њене друге функције само изведене или придодате. Други теоретичари, ипак, нису толико категорични у својим ставовима, наглашавајући само важност одбрамбене функције. Тако, Слободан Јовановић износи да је „одбрамбена улога државе битна, јер је узрок њеног настанка потреба за одбраном од спољног угрожавања, од спољног напада других људи организованих за пљачку и поробљавање“.⁴

Потреба човека за безбедношћу несумњиво представља важан, ако не и кључан разлог његовог удруживања. „Прво заједничко добро људи било је осећај безбедности који произилази из заједништва. Тај психолошки осећај веће заштићености када су људи удружени и када их неко води ко зна пут темељи су прве политичке заједнице. Стога, речи *polis* у старогрчком и *urbs* у латинском језику у својој прасовни имају значење ограда, бедем, ограђивање. Тај бедем симболизује заједнички напор којим се ствара опште добро“,⁵ посебно оно у форми осећаја безбедности. Како одбрамбена функција државе датира од првих момената остваривања идеје човека о удруживању, како би лакше задовољио своју потребу за безбедношћу, може се рећи да је историја ове функције дуга колико и историја саме државе. Тако је, кроз историју, одбрана била и остала неодвојив атрибут државе. Као таква, она представља њену најстарију функцију која, за разлику од других функција, није трпела суштинске промене све донедавно. Промене које се последњих деценија ипак дешавају унутар ње део су дубоких и сложених промена кроз које пролази и сама држава у свом развојном процесу током актуелног периода глобализације међународних односа.

Као комплексна друштвена појава, склона развоју и променама, држава се кроз историју развијала упоредо са развојем људског друштва, односно самог човека. Тако у разматрању њене одбрамбене функције треба поћи од чињенице да је држава, пре свега, творевина човека. Она се условно може посматрати као друштвени организам у којем су дубоко уткане вредности, потребе, нагони, мотиви, хтења, интереси и, свакако, обрасци људског мишљења и понашања. Тиме се суштина државе проналази у човеку, пре свега у његовом вредносном систему и потребама које из тог система произилазе, нарочито у оним вредностима и потребама које се тичу његове безбедности. Преласком човека из природног у друштвено стање и „уметањем“ његове природе у саму суштину заједнице објашњава се чињеница да егзистенција државе почива на људским потребама. Тиме се и понашање државе заснива на карактеристикама људског понашања које своје извориште налази у тежњи човека да задовољи своје по-

³ Томас Хобс описује природно стање човека као стање у коме је свако свакоме вук. Видети у: Radoslav Stojanović, *Sila i moć u međunarodnim odnosima*, Radnička štampa, Beograd, 1982, str. 90.

⁴ Slobodan Jovanović, *Država*, BIGZ, Beograd, 1990, str. 30-39.

⁵ Драган Симеуновић, *Увод у теорију политике*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 44.

требе, па и оне за безбедношћу. Зато, безбедност представља не само људску већ и егзистенцијалну потребу саме државе која, попут човека, успоставља и развија свој механизам одбране како би се заштитила од угрожавања сопствене егзистенције. То упућује на чињеницу да се потреба државе за безбедношћу и њено одбрамбено понашање ради задовољења те потребе не могу детаљније објаснити без аналогије са истоветном потребом и понашањем човека.

У извођењу ове аналогије, међутим, треба бити обазрив, јер се држава, услед своје комплексности, не може поједностављено објаснити кроз призму човека, пре свега што она, својим већим делом, представља „мноштво” различитих вредности, потреба, мотива и интереса људи садржаних у „једном”. Наиме, сваки човек је „свет за себе”, што је последица комплексне људске природе која код сваког појединца утемељује различита вредносна упоришта и, тиме, подстиче различите мотиве, хтења, потребе, као и само понашање у задовољењу тих потреба. Таква различитост узрокује унутрашњу динамику државе, па се она не може разумети као компактно и недељиво „једно”, као прост и, у времену, непроменљив збир вредности и интереса људи који је чине. Независно од наведеног, држава, као ентитет сам по себи, има своје трајне и непроменљиве вредности на којима почива, попут опстанка, територије и суверене власти, као и интересе да те вредности очува, унапреди или заштити. Али, ипак, већи део њених вредности и интереса резултат су њене унутрашње динамике, односно поклапања, компромиса или, чак, сукобљавања интереса људи унутар ње. Због тога је држава комплексан друштвени систем, прожет не само унутрашњом динамиком, већ и динамиком структуре спољашњег окружења у којем егзистира у интеракцији са другим међународним актерима. Зато се она понавјише може разумети као резултанта тих двеју динамика које наизглед функционишу независно једна од друге, али се, ипак, значајно преклапају и остварују међусобан утицај. Управо таква комплексност државе отежава њено поједностављено сагледавање кроз призму човека и извођење њихове аналогије, свакако и у оном домену који се тиче питања безбедности.

Међутим, без обзира на све постојеће тешкоће, аналогија одбрамбених функција човека и државе може се, ипак, извести помоћу оних заједничких вредности људи, и на њима заснованих интереса, који снажно и релативно трајно обузимају биће државе и условно га чине „једним”, попут самог човека. Посматрајући кроз објектив савремене националне државе, ове вредности чине *difiniens* појма „националне вредности”, као вредносне категорије државе, док на њима засновани интереси чине *difiniens* појма „национални интереси”, као њене политичке категорије. Разлика ових категорија почива на томе што вредности једне нације нису чврсто везане за оквире „политичког”, јер оне егзистирају и ван њих. То су оне заједничке наслеђене вредности, попут религије, језика, историје, етноса, обичаја, веровања итд., око којих се људи окупљају и „стичу свест о блискости и припадности истом националном идентитету”.⁶ Те

⁶ Саша В. Мијалковић, *Национална безбедност*, Друго, измењено и допуњено издање, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011, стр. 116.

вредности чине упориште националне културе која се препознаје у политичкој култури нације, али је она знатно шира од ње. С обзиром на њихов значај, свака нација тежи, односно испољава интерес да те вредности сачува, унапреди и заштити. Већину тих интереса, међутим, није могуће остварити без институција државе као политичке творевине. Зато се национални интереси, иако знатно шири, најчешће поистовећују са државним интересима, те се, као такви, сматрају политичком категоријом, дакле оном категоријом која је везана за институционално или политичко деловање државе.

Начин на који држава остварује националне интересе такође потпада под оквире „политичког”, али се ова категорија ближе одређује као стратегијска. Њу чине циљеви које држава поставља у настојању остваривања националних интереса, као и њено понашање којим се ти циљеви остварују. Другим речима, држава циљевима поставља задатке чијом реализацијом настоји да оствари своје интересе, то јест да очува, унапреди или заштити вредности на којима почива и којима стреми. Тако циљеви представљају операционализацију остваривања интереса, односно осмишљавање оптималних начина њиховог остваривања. Зато се они сматрају стратегијском категоријом јер су рационално осмишљени како би се избегла произвољност и неизвесност њиховог остваривања или како, у том процесу, не би дошло до настанка веће штете него користи по националне интересе. Тиме се и понашање државе у сврху остваривања тих циљева, такође, подводи под оквире стратегијске категорије.

Кроз релацију наведених категорија може се спознати улога савремене националне државе коју она остварује кроз своје функције, односно институцијалним деловањем у својој унутрашњој и спољној егзистенцијалној средини. Тако се вредносна, политичка и стратегијска категорија могу препознати у полазиштима и исходиштима свих државних функција, па и одбрамбене. Исходиште државних функција несумњиво представља стратегијско понашање државе, док се њихово полазиште налази у вредносној категорији. Вредности су извориште свих потреба човека, самим тим и потреба нације и саме државе. Као што систем вредности човека чини суштинско упориште његове егзистенције, тако вредности нације одређују суштину њене егзистенције. Оне, такође, одређују и суштину егзистенције државе, јер уобличавају њено биће, дајући му смисао постојања и функционисања. Посматрано на тај начин, може се закључити да вредносни систем нације представља егзистенцијално упориште националне државе.

Због фундаменталне важности вредносне категорије за бивствовање националне државе, она, попут човека, испољава интерес не само да очува и унапреди вредности на којима почива и којима стреми, већ и да их заштити. Тиме се заштитна функција националне државе показује као важан, ако не и кључан аспект њене институционалне улоге. Држава штити националне вредности од свих форми угрожавања, без обзира на њихову природу и извориште. Посебну пажњу ове функције представља заштита виталних националних вредности. Полазећи од тога да су такве вредности човека оне којима се задовољава његова основна потреба за опстанком, аналогично се изводи закључак да су ви-

талне вредности државе, односно нације, оне без чијег достизања она не би могла да опстане или, с друге стране, не би била у могућности да се развија, што дугорочно опет води ка питању њеног опстанка.

Поред других вредности, виталне вредности нације представљају предмет заштите државе, а у ужем погледу њен предмет одбране. То је важно разумети с обзиром на то да се одбрамбена функција државе неретко поистовећује са њеном заштитном функцијом чија је она, ипак, само један део, али егзистенцијално важан. У садржајном обухвату, заштитна функција знатно је шира од одбрамбене и, поред ње, инкорпорира и многе друге функције којима држава штити националне вредности, па и оне које се сматрају виталним за њену егзистенцију. „Држава се заштитном функцијом супротставља свим облицима спољног и унутрашњег угрожавања националних вредности, користећи се различитим средствима и начинима”.⁷ С друге стране, одбрамбена функција усмерена је примарно ка спољним формама насилног угрожавања државе и то, искључиво, угрожавања њених виталних вредности, дакле оних од којих зависи њен опстанак. То указује на то да одбрамбени интереси државе, као део укупних националних интереса, не представљају ништа друго него њену тежњу да заштити виталне националне вредности од насилног, оружаног угрожавања, примарно од других држава. Да би те вредности заштитила, тачније одбранила, држава дефинише стратегијске циљеве одбране, чијим се остваривањем умањује или потпуно елиминише деловање таквих појава угрожавања. Држава, попут човека, остварује наведене циљеве помоћу одбрамбеног механизма, односно одбрамбеним понашањем у својој егзистенцијалној средини – међународном систему.

Разматрање релације вредносне, политичке и стратегијске категорије није сврсисходно само у објашњењу процеса остваривања институционалне улоге националне државе. Кроз ту релацију може се спознати и култура једне нације, као трајна и релативно непроменљива одлика њеног бића. „Култура је најшири појам којим се обухватају сви идеациони фактори који утичу на људско понашање попут вредности, норми, ставова, идентитета и др. Она је свеукупно друштвено наслеђе, односно научени образац осећања, мишљења али и деловања, било појединца, друштва или целокупне нације”.⁸ Тако се национална култура разуме као наслеђен и релативно трајан образац осећања, мишљења, хтења, као и деловања нације. Она се препознаје у вредностима на којима се држава темељи, затим у исказивању њених потреба, као и у начину промишљања и понашања државе ради задовољења тих потреба.

Битан део националне културе чини стратешка култура. Она се као аналитички концепт у стратешким студијама бави егзистенцијално важним питањем државе, односно њеном одбраном. Иако стратегија државе данас обухвата ње-

⁷ Љубомир Стајић, *Основи безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Шесто издање, ИК Драганић, Београд, 2006, стр. 14.

⁸ Jiyul Kim, *Cultural Dimension of Strategy and Policy*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College Press, May 2009, p. 6.

но свеукупно промишљање и понашање, дакле у свим сферама друштвеног живота, а не само у области војне делатности, стратешка култура и даље се схвата у уским реалполитичким оквирима као „војна култура или као култура државе везана за питање употребе оружане силе”.⁹ Деценијама уназад, овим концептом разматра се питање како култура нације утиче на успостављање њеног релативно трајног обрасца промишљања и начина употребе оружане силе. Зато се стратешка култура, иако је подједнако усмерена ка периодима мира и рата, неретко поистовећује са „културолошким разумевањем рата”.¹⁰

Претходна разматрања указују на извесну подударност одбрамбених функција човека и државе. Наиме, и држава и човек остварују своју одбрамбену функцију кроз категорије вредности, интереса и заштитног деловања које се код човека објашњава рационалним, а код државе стратегијским понашањем. Зато се, упркос постојећим ограничењима поједностављеног разумевања државе кроз призму човека, оставља довољан простор за извођење аналогije њихових одбрамбених функција, макар и на нивоу најопштијег разумевања законитости која подједнако влада унутар њих. Сврсисходност извођења ове аналогije полази од тога да се разумевањем законитости људског механизма одбране могу извести релативно поуздани закључци о одбрамбеној функцији државе и, уједно, спознати разлози промене њене логике и стратегијског концепта. С друге стране, утемељеност ове аналогije почива на чињеници да је људска природа дубоко усађена у одбрамбено промишљање и понашање државе, те се законитост одбрамбених функција човека и државе препознаје готово као истоветна. Другим речима, људска природа обликује промишљање и понашање човека у задовољењу његове потребе за безбедношћу док, с друге стране, као свесно и друштвено биће, човек промишља и обликује понашање државе у задовољењу те исте потребе.

Законитост одбрамбених функција човека и државе уочава се коришћењем аналитичког модела чије се полазиште заснива на чињеници да је „одбрана у дијалектичкој вези са нападом”.¹¹ Наиме, без напада нема ни одбране, те се она не може разумети без истовременог разумевања и напада, односно онога чиме се предмет одбране угрожава. Како је такав дијалектички однос нешто што је константно, што се у времену не мења, тако је и законитост одбрамбених функција човека и државе, такође, непроменљива категорија. Она се темељи на три логички повезана питања. Прво је – шта је то што човек и држава бране, односно које су то вредности и потребе које представљају предмет њихове одбране, а друго – од чега се човек и држава бране, тачније, чиме је и ка-

⁹ Jeffery S. Lantis and Darryl Howlett, „Strategic Culture”, in: John Baylis, James . Wirtz and Colin S. Gray (eds.), *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Fourth Edition, Oxford University Press, 2013, pp. 77-82.

¹⁰ Rashed Uz Zaman, „Strategic Culture: A Cultural Understanding of War”, *Comparative Strategy*, 28:1, Routledge, Taylor & Francis Group, 2009, pp. 68-88.

¹¹ Група аутора, *Војна енциклопедија*, Друго издање, Књига 6, Војноиздavaчки завод, Београд, 1973, стр. 251.

ко је њихов предмет одбране угрожен. Добијањем одговора на ова два питања, односно сазнањем шта је предмет одбране и које су појаве његовог угрожавања, омогућава се логичко извођење закључка, односно добијање одговора и на последње, треће питање – како се човек и држава бране, дакле, на који начин они одговарају на угрожавајуће појаве у својој егзистенцијалној средини.

Природа човека у основи одбрамбене функције државе

У трагању за одговором на прво питање аналитичког модела – шта човек и држава бране, односно на којим вредностима и потребама је заснован њихов механизам одбране, треба поћи од чињенице да је понашање човека условљено његовом природом. Наиме, комплексна и двојака природа човека, као биолошког и свесног бића, обликује његово мишљење и понашање у средини у којој егзистира, у свим њеним димензијама, па и оној безбедносној унутар које човек исказује потребу за одбраном и практикује је као своју функцију. С обзиром на комплексност његове природе „понашање човека детерминисано је сложеним системом потреба”,¹² по чему се он разликује од осталих бића, јер исказује потребе које превазилазе његову тежњу за опстанком. На том становишту почива Платоново и Аристотелово виђење природе људских потреба. Платон износи да „свако од нас поред основних потреба, попут оне за храном, тражи и задовољење сложенијих потреба, на пример за образовањем и културом”.¹³ Слично њему, Аристотел износи да „човек, као и све што живи, размишља о очувању себе самог, он мисли о себи, али сваки се човек пита како треба да живи. Живот човека хоће 'добро', он тражи своје испуњење у 'срећном животу’”.¹⁴ Тако Аристотелов „срећан живот” може послужити као оквирни појам под чије значење би се могле подвести свеукупне потребе човека, дакле, не само оне нагонске или анималне већ и друге, више потребе којима се човек у потпуности остварује и као биолошко и као свесно биће, тежећи безбедном али, уједно, и квалитетном начину живота.

У широком спектру људских потреба, урођена, нагонска потреба за опстанком темељни је и најснажнији мотиватор људског понашања. Она се сматра упориштем одбрамбеног механизма човека, а за извођење оваквог закључка може послужити Масловљева теорија личности, која се изводи пирамидалним моделом хијерархије људских потреба, где се на дну пирамиде налазе најосновније физиолошке потребе за храном, ваздухом, водом, размножавањем итд., док се изнад њих налазе више потребе човека. Кључ разумевања изворишта људског одбрамбеног механизма садржан је у основној претпоставци овог

¹² Miomir Despotović, *Igra potreba: Andragoške varijacije*, Filozofski fakultet, Institut za pedagogiju i andragogiju, Beograd, 2000, str. 11.

¹³ Милорад Ступар, *Филозофија политике: Античко и модерно схватање политичке заједнице*, оп. цит., стр. 94-97.

¹⁴ Драган Симеуновић, *Теорија политике, Ридер, I део*, Удружење „Наука и друштво”, Београд, 2002, стр. 22.

модела да се више потребе из ове хијерархије појављују код човека тек након што су задовољене, већим делом или потпуно, све потребе нижег нивоа.

Најниже, односно најосновније су физиолошке потребе човека које су директно везане за његов опстанак. То је прво што мотивише и покреће људско понашање. Дакле, то су „виталне потребе” човека без чијег задовољења његов живот, као биолошког бића, не би ни био могућ, нити би било могуће задовољење свих његових других потреба вишег нивоа. „Зато су оне најснажнији покретач људског понашања”.¹⁵ „Тек њиховим задовољењем у свести човека појављују се друге потребе које су слабије од физиолошких, али које у датом тренутку постају доминантне у односу на њих”,¹⁶ попут потреба за сигурношћу, припадношћу, поштовањем и, последњих и највиших, „потреба за самоактуализацијом које Маслов назива и 'мета потребама', препознајући их у трагању човека за правдом, лепотом, добротом, редом, јединством итд.”.¹⁷

У свом моделу Маслов даље указује на то да су, након физиолошких, следеће потребе по степену важности, или нужности задовољења, управо оне за које се може закључити да на њима почива људски механизам одбране. То су потребе којима човек изражава тежњу за сигурношћу, односно за безбедношћу, заштитом, редом, предвидљивошћу будућих ситуација итд. Оне су у свом спектру доста широке, али су, већим делом, уско повезане са физиолошким потребама, јер исказују тежњу човека да задржи или досегне такво стање унутар његове егзистенцијалне средине које му омогућава несметано задовољење потреба за храном, водом, размножавањем, стаништем итд., дакле његових „виталних потреба”. Друго, ове потребе одражавају тежњу човека да се заштити од непосредног насиља којим се угрожава његов живот. Зато су потребе за сигурношћу „нарочито наглашене када је човек изложен опасностима, било да су оне природног порекла, попут елементарних непогода, или друштвеног порекла попут рата”.¹⁸

Потребе за сигурношћу, према Маслову, везане су и за друге тежње човека: да заштити своју личну имовину, радно место, сталне приходе итд., али је важно уочити да су те потребе тековина цивилизацијског развоја човека као друштвеног бића, које он остварује у заједништву са другим људима, дакле у оквиру друштвене заједнице, односно државе. Данас се такве потребе више вежу за квалитет живљења него за сам физички опстанак. Оне су настале социјализмом човека и нису природјене човеку у форми нагона већ су стечене под снажним утицајем друштвене средине. Иако многе потребе за сигурношћу несумњиво настају социјализацијом човека, ипак је важно нагласити да се део њих, тачније оне везане за његов опстанак, налазе дубоко усађене у њему. У прао-

¹⁵ Драган Пајевић, Љубомир Касагић, *Војна психологија*, Војноиздавачки завод, Београд, 2001, стр. 214-215.

¹⁶ Želimir Puljić, „Sameostvarene osobe u psihologiji A. H. Maslowa”, *Crkva u svijetu*, Vol.15 No.3, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 1980, str. 270-271.

¹⁷ Kelvin S. Hol, Gardner Lindzi, *Teorije ličnosti*, Nolit, Beograd, 1983, str. 261.

¹⁸ Драган Пајевић, Љубомир Касагић, *Војна психологија*, оп. цит., стр. 214-215.

снови потребе човека за сигурношћу, дакле у његовом природном стању, попут сваке животиње, налази се нагон за животом, за опстанком, који Фројд (*Sigmund Freud*), поред нагона смрти, сматра најснажнијим људским нагоном. То је снажна урођена потреба човека која се налази у темељу његове егзистенције као анималног бића, која је, као таква, пренета у његову егзистенцију као друштвеног бића. Зато потреба за опстанком представља кључни разлог удруживања људи и успостављања првобитне, а касније и политичке заједнице, као својеврсног безбедносног механизма којим човек задовољава ту своју потребу.

Наведена разматрања указују на то да онај део природе човека која га чини биолошким, то јест анималним бићем одређује полазиште, односно вредносно упориште његовог одбрамбеног механизма. Дакле, механизам одбране човека заснива се на животу као његовој основној вредности, односно на нагонској потреби за опстанком, на чему се заснива и одбрамбени механизам других бића. Следствено томе, живот несумњиво представља предмет одбране људског одбрамбеног механизма. Тај предмет представљају и сва она добра која имају виталну важност или вредност за опстанак човека, попут хране, воде, ваздуха, станишта итд.

Тако се с аспекта другог питања аналитичког модела: од чега се човек брани, може закључити да је људски механизам одбране, попут животињског, усмерен ка свим оним појавама насилне природе, којима се угрожава његов опстанак. Дакле, то су све оне деструктивне појаве, друштвеног и природног порекла, којима се угрожава несметано задовољење физиолошких потреба човека, без чијег задовољења његов живот не би ни био могућ, као и оне појаве којима се непосредно угрожава његов живот. „У почетку су то биле само појаве природног порекла, елементарне непогоде и животињски свет, да би временом човеку највећа опасност постао други човек”¹⁹

С обзиром на то да је природа човека „уметнута” у саму суштину државе и да, тиме, она функционише на принципу задовољења људских потреба, оставља се довољан простор да се на основу одбрамбеног механизма човека изведе закључак о вредносном утемељењу одбрамбене функције државе. Наиме, аналогно човеку, потреба за опстанком налази се у самом фундаменту одбрамбене функције државе. Држава се као својеврсни живи организам, попут човека, понаша сагласно Хобсовом становишту да „све што постоји у природи тежи да се одржи, да траје, да буде оно највише што по природи може бити”²⁰

Али, пре разматрања овог питања потребно је сагледати Аристотелово схватање суштине државе. Према њему „циљ државе није само одржање живота већ и добар живот. Држава настаје ради одржавања живота, а постоји ради 'срећног живота'”²¹ „Срећа човека је сврха којој се тежи и ради које се заједни-

¹⁹ Саша В. Мијалковић, *Национална безбедност*, оп. цит., стр. 40.

²⁰ Видети више у: Станислав Стојановић, *Хобсова теорија људске природе и перспективе мира и поретка*, оп. цит., стр. 58.

²¹ Милорад Ступар, *Филозофија политике: Античко и модерно схватање политичке заједнице*, оп. цит., стр. 20, 162.

ца успоставља. Она се достиже делатношћу на државничком и ратничком пољу”.²² Другим речима, срећа човека не одржава само његову тежњу за опстанком већ и за квалитетом живљења. Тиме се улога државе у задовољењу људских потреба мора посматрати у знатно ширим оквирима у односу на њену заштитну функцију. Наиме, ратничком делатношћу у достизању среће Аристотел осликава тежњу државе за њеним опстанком, али и опстанком самог човека, јер штитећи себе држава штити и човека. С друге стране, државничку делатност Аристотел везује за питања етике, јер су у Антици на политику, то јест државу, гледали као „на место где се остварују правда, врлина и правичност, односно највише људско добро”.²³

Разматрајући Аристотелово схватање суштине државе кроз објектив савремене националне државе, могло би се закључити да се њена улога није само у заштити њеног опстанка и, уједно, опстанка нације. Она је усмерена и ка достизању квалитетног живота нације. Дакле, функционисање државе није детерминисано само потребом човека за опстанком већ сложеним системом његових потреба. Зато држава исказује широк спектар различитих потреба иманентних самом човеку, попут оних за сигурношћу, припадношћу, поштовањем и самоактуелизацијом.²⁴ Ипак, опстанак доминира над другим потребама државе, јер, како износи Миршајмер (John Mearsheimer), „ако је држава поробљена, мало је вероватно да ће бити у положају да следи своје друге циљеве”.²⁵ Дакле, држа-

²² Видети више у: Vojislav Stanovčić, *Politička teorija*, Tom I, JP Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 249-251.

²³ Ilija Vujačić, *Politička teorija: Studije, portreti, rasprave*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd, 2002, str. 13.

²⁴ Потреба државе за припадношћу препознаје се у њеној тежњи за идентитетским сврставањем, етничким, религијским, идеолошким или, најшире посматрано, цивилизацијским. Цивилизација је највише културно груписање и најшири ниво културног идентитета држава, на шта указује Семјуел Хантингтон (Semjuel P. Hantington) у својој тези о „сукобу цивилизација”. Држава тежи и самоактуелизацији, односно потпуном остварењу у складу са својим бићем, као и потреби за поштовањем од стране других држава. То се, на пример, препознаје у тези о „крају историје” Френсиса Фукујаме (Francis Fukuyama), којом он тријумфално проглашава победу либералне идеологије над колективистичким идеологијама социјализма, политичког ислама и других. Он указује на постхладноратовски моменат „потпуно остварења” држава западног света које у свом бићу баштине политичку филозофију либерализма. Тиме се либералне државе уздижу у односу на друге и постављају као вредносно супериорније (Видети више у: Semjuel Hantington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, Drugo izdanje, CID, Podgorica, Romanov, Banja Luka, 2000; Frenisis Fukujama, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica, 2002). Либерална филозофија је, иначе, упориште америчке „изузетности”, осећаја вредносне супериорности Сједињених Америчких Држава. Представа да су њене вредности најбоље и универзално прихватљиве неминовно потражује безусловно поштовање од стране других држава. Међутим, потреба за поштовањем не произилази само из осећаја супериорности. Она је подједнако иманентна и малим, према квантуму поседоване моћи, инфериорним државама које теже очувању сопственог идентитета, независности и равноправном односу са моћнијим државама, посебно великим силама.

²⁵ Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, Izmenjeno i dopunjeno izdanje, Čigoja štampa, Beograd, 2017, str. 64.

ва мора да постоји да би задовољила своје друге потребе, што се подудара са Масловљевом теоријом да човек може да задовољи више потребе тек када задовољи оне најосновније везане за његов опстанак. Зато су виталне вредности по опстанак државе у фокусу њене одбрамбене функције којом она настоји да их заштити од насилних облика угрожавања. Оне се препознају у конститутивним елементима државе, становништву, сувереној власти и, посебно, територији, јер без једног од тих елемената држава не би ни постојала. Због тога Миршајмер разматра „опстанак државе кроз њену тежњу да одржи територијални интегритет и аутономију свог унутрашњег поретка”.²⁶ Тиме се условно може изнети да држава, попут човека, и сама исказује физиолошке потребе за оним вредностима од којих зависи њен опстанак.²⁷

У погледу објашњења предмета одбране и појава којима се он угрожава, држава је, ипак, знатно комплекснија у односу на човека, јер егзистира у две средине – унутрашњој и спољној. Њена унутрашња средина, како је речено, обликована је „мноштвом” различитих вредности и интереса људи који је чине, а они су неретко у стању сукобљености. С друге стране, спољна егзистенцијална средина државе прожета је, како износи Душан Вишњић, „њеним стратегијским релацијама са другим државама, а на половима тих релација налазе се интереси међу којима доминира сукобљеност, чак и са пријатељским државама и савезницима”.²⁸ Уочава се стање сукобљености влада унутар обе егзистенцијалне средине државе, те оне, несумњиво, представљају извориште угрожавања њеног опстанка. Ипак, оне се значајно разликују по томе што у унутрашњој средини влада друштвени поредак са улогом институционалног спутавања насилног понашања људи и прерастања њихове сукобљености у појаве којима се угрожава опстанак државе. У спољној егзистенцијалној средини, међутим, таквог поретка нема, па је одбрамбена функција државе првенствено фокусирана на спољне појаве угрожавања њеног опстанка, а оне се понајвише препознају у агресивном понашању других држава.

Разматрање различитих средина у којима држава егзистира важно је и с аспекта разумевања претходно поменутих вредности које она брани. Историја развоја државе, од робовласничке, преко феудалне, затим апсолутне и парла-

²⁶ Ибид.

²⁷ Физиолошка потреба државе, на пример, препознаје се у њеној потреби за територијом, што се поистовећује са људском потребом за стаништем. Како станиште обезбеђује човеку доступност хране, воде итд., тако територија обезбеђује држави ресурсе и становништво који су неопходни за њен развој и сам опстанак. Фридрих Рацел (Friedrich Ratzel) и Рудолф Кјелен (Rudolf Kjellen) указују на то да је „територија органски део државног бића из које оно црпи моћ и од ње се не може одвојити јер ће у супротном нестати”. Наиме, „тло је фундаментална, непроменљива датост око које се врте интереси народа, зато се њихова борба за животни простор своди на типичну борбу за опстанак” (Миломир Степић, *Геополитика: Идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016, стр. 143-148, 155-181; Александар Дугин, *Основи геополитике: Геополитичка будућност Русије*, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 39-43).

²⁸ Душан Вишњић, *Стратегија државе као судбина нације*, Министарство одбране, Институт ратне вештине, Београд, 2005, стр. 25.

ментарне монархије, све до савремене републике, показала је да вредности попут правде, слободе, једнакости, морала итд., имају доминантан значај у њеној унутрашњој егзистенцијалној средини. Те вредности одражавају непрестану тежњу човека да, у условима друштвених неједнакости, побољша квалитет свог живота у заједници са другим људима. Кроз историју развоја државе човек је успео да те вредности досегне у оној мери која је зависила од типа владавине и економског уређења државе у којој је живео. Али, он то никада није успео у потпуности, чак ни данас када су наведене вредности снажно развијене и уткане у саму суштину егзистенције савремене националне државе. Зато је тежња човека за овим вредностима остала и даље присутна, снажно обликујући унутрашњу динамику државе. С друге стране, човек је у значајној мери успео да реши питање свог опстанка унутар политичке заједнице, па ова вредност нема примарну улогу у унутрашњој егзистенцијалној средини државе. Али, та се вредност, као вредност државе, појављује као егзистенцијално важна у анархичној структури њене спољне егзистенцијалне средине. Док су вредности правде, слободе, једнакости и друге везане преваходно за друштво и самог човека, моћ и опстанак су вредности које су везане више за државу као актера међународних односа. Зато се моћ и опстанак, као и друге виталне вредности блиско повезане са опстанком државе, попут територијалног интегритета, показују као доминантне у њеној спољној средини.²⁹

У разматрању трећег питања аналитичког модела: како се човек и држава бране, треба поћи од чињенице да је човек биће страха и биће које тежи моћи, јер то су два важна изворишта његове агресивности, као доминантног облика његовог одбрамбеног понашања. Наиме, претходна разматрања указују на то да је одбрамбени механизам човека усмерен ка ширем спектру угрожавајућих појава природног или друштвеног порекла, али он се уобичајено разматра кроз оквир антагонистичких односа између људи, односно кроз агресивно понашање човека према другом човеку. Такав облик односа и понашања својствен је и самој држави која се, аналогно човеку, такође може разматрати као биће страха које тежи моћи.

²⁹ Иако су вредности унутрашње и спољне средине несумњиво повезане, обликујући укупну динамику државе, оне се, ипак, могу разматрати независно једне од других, ван оквира међусобних утицаја. Наиме, цивилизацијски развој мењао је вредносно упориште држава, негде у потпуности, а негде у мањој или већој мери. Тако су поједини типови држава нестајали са историјске сцене, попут робовласничке и феудалне државе, или су постали предмет значајних промена, попут монархије, док су други типови држава настајали, попут грађанске републике. Таквим променама држава је „губила, мењала или добијала нове функције. Једина функција која је остала и остала непромењена, без обзира на тип друштвеног уређења државе, јесте одбрана, као њена спољна функција” (Видети више у: Мила Ч. Јегеш, „Основне функције савремене државе”, *Култура полуса*, Бр. 24, година XI, 2014, стр. 409-424). Наведено указује да су вредности опстанка и моћи историјске константе државе, и да оне нису биле подложне утицају промена унутрашњег вредносног система државе. Наиме, без обзира на тип унутрашњег уређења, ратови су се одувек водили између држава кроз релације моћи, а опстанак државе био је могућа опција ратних исходита. Тако се, са аспекта одбрамбене функције, унутрашње и спољно вредносно упориште државе могу посматрати као релативно засебне целине.

Страх је урођена емоција човека. Он има физиолошку основу, али и свој спољни израз, јер побуђује реакцију, односно понашање човека које је, неретко, агресивне природе. Наиме, „страх од страдања и смрти принуђује човека на повиновање јачем али и на борбу са једнаким или слабијим од себе”.³⁰ У појединим ситуацијама осећај страха је толико наглашен да је човек спреман или, боље рећи, приморан да се брани од знатно снажнијег од себе, нарочито у оним ситуацијама када му прети опасност по живот, а није у могућности да је избегне. На то указује и Ерих Фром (Erich Fromm) који износи „да жива бића прибегавају агресивији уколико немају могућности за бекство”.³¹ Страх од смрти, с друге стране, може се посматрати и као разлог због којег човек напада другог човека. Попут животиње, човек напада у ситуацијама када је његов нагон за задовољењем појединих физиолошких потреба толико наглашен да је он, из страха за сопственим опстанком, приморан да угрози живот другог човека како би те своје потребе задовољио.

Свакако да је такво понашање човека слика давних времена и, превасходно, одраз његовог природног стања. Међутим, важно је схватити да су емоција страха и агресивно понашање дубоко усађени у човеку, да су блиско повезани и присутни у ситуацијама и када се он брани и када напада. Тако Фром сматра да је „агресивност урођена и да се испољава код свих живих бића која су суочена са опстанком врсте или опасношћу по јединку. Она је инстинктивна реакција на ситуацију спољне угрожености виталних интереса”.³² Сматрајући, такође, да је она инстинктивна, Фридрих Ниче (Friedrich Wilhelm Nietzsche) агресивности човека приписује „неминовност одвијања ратова”,³³ на што је много раније указивао Хобс који агресивност повезује са нагоном моћи. Према њему, „нагон моћи доминира људском природом и представља сталан узрок међусобног угрожавања људи и одвијања ратова”.³⁴

У стању угрожености, емоција страха изазива нелагодност у човеку која прераста у његову потребу за сигурношћу, односно стање у којем се осећа неуgroженим. „Да би човек досегао стање сигурности њему је потребна моћ, и то што већа, сопствена или туђа”.³⁵ Она се разуме као „способност остваривања жељених исхода и, уколико је потребно, промене понашања других да би се то остварило”.³⁶ Схваћена, у најопштијем смислу, као способност да се оствари оно што се жели, моћ представља кључно средство, инструмент у достизању циља, а нај-

³⁰ Драган Симеуновић, *Увод у теорију политике*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 43.

³¹ Садуша Ф. Реџић, „Личност, темперамент и карактер у теорији Ериха Фрома”, у: Бранко Јовановић (ур.), *Зборник радова Филозофског факултета XLII (2)/2012*, Филозофски факултет, Приштина, 2012, стр. 395-396.

³² Ибид.

³³ Ranko Popović, *Uvod u vojnu psihologiju*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1975, str. 83.

³⁴ Видети више у: Станислав Стојановић, оп. цит., стр. 8.

³⁵ Драган Симеуновић, *Увод у теорију политике*, оп. цит., стр. 43.

³⁶ Džozef S. Naj, *Pradoks američke moći: Zašto jedina svetska supersila ne može sama*, BMG, Beograd, 2004, str. 24.

важнији циљ човека јесте његов живот, односно опстанак. Зато он, попут сваког живог бића, тежи вишку моћи као гаранту очувања сопственог живота. Услед недовољности сопствене моћи таква тежња достиже се стицањем или увећањем моћи кроз удруживање са другим људима. Тако суштина људског удруживања почива на тежњи човека за моћи која је неопходна како би се узрок његовог страха од смрти и страдања умањило или потпуно отклонио. За Хобса, „нагон моћи је најдубља природа човека и његово најбитније одређење”.³⁷

Аналогно човеку, и држава је биће страха које из истих побуда тежи увећању моћи, а у таквој тежњи она се, неретко, агресивно понаша у релацијама са другим државама. Такво схватање државе препознаје се у теоријама дефанзивног и офанзивног неореализма Кенета Волца (Kenneth Waltz) и Џона Миршајмера. Анализирајући односе великих сила Миршајмер износи да се оне плаше једна друге. Оне посматрају једна другу са сумњом и бригом о могућем сукобу. Ниво страха међу њима варира кроз простор и време, али никада не престаје.³⁸ За разлику од класичног реализма Ханса Моргентауа (Hans Morgenthau), који моћ посматра као циљ државе сам по себи, јер је у њеном бићу усађен људски нагон за моћи, неореалисти наглашавају инструменталну природу моћи која је неопходна ради достизања безбедности и опстанка државе. Они указују да је анархична структура међународног поретка кључни извор страха државе и подстрекач њеног сталног размишљања о опстанку и увећавању сопствене моћи.

Страх и моћ су, дакле, два важна подстрекача агресивног понашања човека и државе које се препознаје у њиховом одбрамбеном понашању. Ипак, извориште агресивности се код човека различито тумачи. Неки је сматрају стеченим мотивом услед социјализације човека у одређеној средини, што се не може у потпуности одбацити. Међутим, многи аутори сматрају је инстинктивним понашањем. С обзиром на то да преовлађују управо таква мишљења која указују да је агесија, попут страха, нешто што је природно човеку, што он наслеђује као биолошко биће, поставља се питање да ли је и одбрамбено понашање човека инстинктивно или је, ипак, нешто више од тога по чему би се могло разликовати од одбрамбеног понашања осталих бића? Иако није директно усмерена ка сагледавању одбрамбеног понашања човека, у добијању одговора на ово питање може послужити Фројдова психоаналитичка теорија. Као бихевиористичка у свом приступу, она објашњава зашто човек мисли онако како мисли и зашто се понаша на начин како се понаша.

Према Фројду, људски ум је „растрзан између три господара” – *id*, *ego* и *superego* су психички конструкти у људском уму између којих се одвија целокупно психичко функционисање човека. Од њих и њихове међусобне интеракције зависи како ће човек размишљати и како ће се понашати. Фројд у „*id*-у види оно животињско, исконско и нагонско у човеку”.³⁹ Он обухвата несвестан део личности у

³⁷ Видети више у: Станислав Стојановић, оп. цит., стр. 58.

³⁸ Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, оп. cit., стр. 64.

³⁹ Nemanja Kurlagić, „Id, ego i superego”,

<http://www.otkrovenje.com/index.php teme-meni/ostalo-meni/26-id-ego-i-superego>, 26/03/2020.

којем су садржани сви биолошки „програми”, дакле све оно што је природжено човеку – нагони, инстинкти, страхови, самим тим и агесија као инстинктивна људска реакција. *Id* не подлеже законима логике и функционише искључиво по принципу задовољства, не обазирјући се на ограничења и моралне норме. Његов једини циљ јесте задовољење најосновнијих потреба важних за опстанак човека. Унутар *id*-а присутне су несвесне идеје набијене снажном инстинктивном енергијом коју Фројд назива *libido*. Оне константно покушавају да доспеју у свест и овладају понашањем човека како би што пре задовољио своје потребе.

По Фројдовој теорији, када би *libido* био потпуно неукротив човек се не би разликовао од животиње. Задовољавао би физиолошке потребе на начин како то раде животиње, без обзира на етичка ограничења друштвене средине. Тако би у сврху задовољења потребе за сигурношћу, тачније опстанком, човек неконтролисано испољавао своју агресивност бранећи се или нападајући друге људе у тежњи за храном, водом, стаништем итд. Дакле, он би се инстинктивно понашао попут саме животиње безусловним испуњењем захтева *id*-а, следећи неукроћену либидну силу. Разлог због којег се човек, ипак, не понаша тако јесте што *ego*, као свесни и рационални део личности, уз помоћ *superego*-а, као дела личности у којем су похрањене моралне норме, контролише и усмерава *libido*, односно претвара његову сирову и „слепо” енергију у друштвено прихватљиву. Дакле, понашање човека у задовољењу нагонске потребе за опстанком знатно је другачије у односу на животињско, пре свега, јер се заснива на свесном а не искључиво на инстинктивном понашању. Иако човек поседује нагон да се заштити у ситуацијама када је угрожен, његова свест, као *differentia specifica* у односу на друга бића, обликује његово инстинктивно и агресивно одбрамбено понашање, а такав начин понашања дубоко је инкорпориран у одбрамбено понашање саме државе.

Свест човека, међутим, не служи само друштвено прихватљивом обуздавању и каналисању сирове либидне енергије, о чему говори Фројд. Инстинктивно агресивно понашање човека, као и истоветно понашање државе, каналише се и у правцу рационалног одбрамбеног понашања, које се код државе назива и стратегијским. Стратегија, наиме, представља замисао, идеју, како на оптималан начин постићи постављене циљеве. Она је заснована на интересима, а усмерена ка циљевима. Схваћена на овакав начин препознаје се у свакодневном понашању човека, као свесног и мислећег бића, који, сходно својим хтењима или интересима, рационално промишља како да постигне своје циљеве, па и онај који је везан за његов опстанак. Међутим, појам стратегије уобичајено се веже за државу. Стратегија државе „разуме се кроз интеракцију њених циљева, начина и средстава. Кроз свој концепт, она описује начин којим се доступна средства, инструменти моћи државе, користе за постизање циљева њене политике”,⁴⁰ а њен најважнији политички циљ јесте опстанак. У разматрању страте-

⁴⁰ Mackubin Thomas Owens, „Strategy and the Strategic Way of Thinking”, *Naval War College Review*, Vol. 60, No. 4, Art. 10, 2007, p. 111.

шког понашања државе важно је разумети да се у средишту њеног стратешког промишљања налази човек. На истим оним принципа како осмишљава своје одбрамбено понашање, човек, као умно и разумско биће, креира и обликује одбрамбено понашање државе. Зато човек представља полазиште у разматрању питања – зашто се досадашња логика и стратегијско конципирање одбрамбене функције државе мења.

Промена логике одбрамбене функције државе – свеобухватна одбрана и стратешка култура

Начин којим се држава супротставља појавама угрожавања њеног опстанка објашњава се логиком одбрамбене функције и стратегијским концептом одбране, тачније стратегијом. Логика се препознаје у самом „срцу” стратегије, односно у њеном концепту. Она се гради на каузалитету којим се указује на то да концепт угрожавања предмета одбране утиче на избор концепта одбране. Његов избор морао би бити адекватан у односу на концепт угрожавања, пре свега, у смислу његове ефектности. Ако је концепт угрожавања по својој природи агресиван у испољавању према предмету одбране, логика одбрамбене функције налаже избор, по природи, истоветног концепта одбране. Тиме се најпре могу постићи жељени ефекти, односно умањење или потпуно елиминисање деловања угрожавајуће појаве по предмет одбране.

Свакако да постоје и другачији избори начина супротстављања, али се на агресивност уобичајено одговара агресивним понашањем, нарочито ако су супротстављене стране приближно једнаке моћи, било да се ради о људима или државама. Како је наведено, разматрајући инстинктивну реакцију живих бића на осећај насилног угрожавања, Фром износи „да та бића прибегавају агресији уколико немају могућности за бекство”.⁴¹ Са извесним разликама у односу на жива бића, и самог човека, оваква логика супротстављања може се препознати и у одбрамбеном понашању државе. Логички се претпоставља да ће држава на агресивно понашање друге државе одговорити истоветним понашањем како би се заштитила, чак и у условима изражене асиметрије моћи. Она нема могућност бекства као човек или животиња, па ако је нападнута мора да одговори агресивним понашањем, јер ће у супротном бити поробљена или ће нестати.

Логика одбрамбене функције везана је, дакле, за питање моћи, односно за стратегијске релације моћи. Она разматра која се врста моћи налази на крајевима стратегијских релација држава. Ако се на једном крају налази војна моћ, којом једна држава прети другој или је угрожава, онда се може очекивати да ће се на другом крају те релације, такође, налазити војна моћ као средство поузданог одвраћања и супротстављања друге државе. На том крају могу се наћи и друге вр-

⁴¹ Садуша Ф. Реџић, „Личност, темперамент и карактер у теорији Ериха Фрома”, оп. цит., стр. 395-396.

сте моћи, попут дипломатске, економске или информационе, али највећу поузданост у супротстављању војној моћи пружа поседовање те исте моћи, јер се њом може најефектније утицати на вољу и понашање супротне стране. Зато се логика одбрамбене функције, као логика моћи, налази у самом полазишту формулисања стратегијског концепта одбране. Улога стратегије, као умне и рационалне делатности, проналази се у томе да, сходно условима окружења, конципира, односно осмисли оптималне начине коришћења моћи у остваривању политичког циља државе. Јер, како сматра Макубин Овенс (Mackubin Thomas Owens), „стратегија је дијалог између политике и националне моћи”.⁴²

Појаве угрожавања виталних вредности човека и државе свакако су, по својој форми, другачије, али је њихова суштина иста, насилна. Живот и опстанак човека угрожени су, директно или индиректно, насилним понашањем животиња и деструктивним деловањем природе. Али, живот човека је, у његовом природном стању, био највише угрожен агресивним понашањем другог човека. То га је приморало на удруживање и успостављање политичке заједнице како би се спутало насилно понашање људи унутар ње. Тиме опстанак државе није био примарно угрожен појавама које произилазе из нестабилности њене унутрашње структуре, јер унутар ње влада друштвени поредак који, кроз институционалне механизме, спречава прерастање сукобљености интереса људи у појаве којима се угрожава њен опстанак. Тако, историја државе показује да примарну форму угрожавања њеног опстанка представља насилно, агресивно понашање других држава, а извориште таквог понашања налази се у анархичној структури међународног система.

Управо таква насилна природа угрожавајућих појава по опстанак државе одређује логику њене одбрамбене функције. Она се одувек заснивала на схватању да је безбедност, схваћена као опстанак државе, примарно угрожена употребом или претњом употребе оружане силе од стране других држава, а да се на такав облик угрожавања одговара на истоветан начин. Тиме се одбрамбена функција државе, кроз читаву историју међународних односа, традиционално сматрала војном делатношћу, а ту историју Колин Греј (Colin Gray) „поистовећује са историјом стратегије, и то војне стратегије. Према њему, историја међународних односа је историја ратовања”.⁴³

У периоду државоцентричног и анархичног поретка света, „употреба оружане силе, и страх од њене употребе, били су далеко међу најснажнијим утицајима који су обликовали токове међународних односа и судбине самих држава. Данас је тешко наћи државу која није створена ратом, или, чије границе нису успостављене ратним исходима. Скоро све земље данашњице, уз пар изузетака који су минорни да би се оспорило правило, створене су, територијално уобличене, системски уређене, ојачане или ослабљене кроз процес примене већег

⁴² Mackubin Thomas Owens, „Strategy and the Strategic Way of Thinking”, op. cit., p. 114.

⁴³ Према: Colin S. Gray, *War, Peace and International Relations: An Introduction to The Strategic History*, Routledge, London and New York, 2007, pp. 1-3.

или мањег обима оружаног насиља”.⁴⁴ Како је рат историјска константа државе, улога њеног одбрамбеног механизма додељена је војсци, као државној институцији силе. Зато се одбрана државе, све донедавно, искључиво разумела у оквирима војне делатности, а њена логика сматрала логиком војне моћи.

У досадашњем периоду развоја државе логика одбрамбене функције није претрпела суштинске промене. Оне које су се, ипак, одигравале унутар ње биле су последица усавшавања средстава за вођење рата и начина употребе тих средстава, али логика одбрамбене функције одувек је била иста, свводећи се на логику војне моћи. Зато је питање војне моћи одувек заузимало кључно место у разматрању односа између држава. „Кроз читаву историју међународних односа моћ држава цењена је њиховом снагом за рат а проверавана током његовог одвијања”.⁴⁵ Тако је војна моћ, као способност наметања воље противнику, била кључни инструмент у остваривању спољнополитичких циљева држава. Тиме се стратегија државе, као њена замисао, идеја, како да заштити своју безбедност искључиво разумела као ратна или војна стратегија, а појам безбедности се везивао искључиво за безбедност државе, која би се у данашњем, знатно ширем разумевању овог појма, подвела под значење спољне или војне безбедности државе.⁴⁶

Међутим, на таласу глобализације настале су фундаменталне промене у готово свим областима међународне стварности и друштвеног живота унутар држава. Оне су из основа промениле схватање концепта националне безбедности, а тиме и схватање одбрамбене функције државе. Променили су се одговори на питања аналитичког модела: шта држава брани, од чега се брани и, последње, стратегијско-концептуално питање: како се држава брани? Данашњи одговори на ова питања осликавају једно сасвим друго, савремено промишљање одбрамбене функције државе које знатно одступа од њеног традиционалног разумевања које се заснива на логици војне моћи. Њена логика, данас, постала је знатно комплекснија, што се уочава у стратегијском концепту свеобухватне одбране. Упориште овог концепта заснива се на логици интеграције и синхронизације војне моћи са осталим елементима националне моћи, усмерених ка комплексним појавама угрожавања опстанка и других виталних интереса државе које више нису искључиво војне природе.

Објашњење зашто су се догодиле наведене промене може се добити разматрањем питања аналитичког модела одбрамбене функције у контексту утицаја измењене друштвене стварности на промишљање безбедности и одбране. Ако су се логика одбрамбене функције државе и стратегијски концепт одбране фун-

⁴⁴ Ибид.

⁴⁵ Džozef S. Naj, *Paradoks američke moći*, BMG, op. cit., str. 24.

⁴⁶ Како износи Драган Симић, од времена установљавања међународног система држава, као и током читавог периода биполаризма, стварност безбедности освајана је готово искључиво војним појмовима, а главни објекат и субјекат безбедности била је суверена држава (Dragan R. Simić, *Nauka o bezbednosti: savremeni pristupi bezbednosti*, Službeni list SRJ i F-akultet političkih nauka, Beograd, 2002, str. 23).

даментално променили, односно ако се променио начин на који се држава брани, то упућује на настале промене, пре свега, у природи појава којима се угрожава предмет одбране државе или је, с друге стране, дошло до обостране промене, како у предмету одбране, тако и у ономе чиме се тај предмет угрожава. Одговор на питање на којим променама се заснива нова логика одбрамбене функције и како се то одржава на стратегијски концепт одбране добија се разматрањем питања како се човек развија и како тим развојем мења друштвену стварност. Наиме, те су промене несумњиво везане за онај део природе човека који га чини свесним бићем, који му омогућава да се непрестано развија и мења, да се прилагођава друштвеној стварности, али и да ту стварност прилагођава себи.

Способност човека да се развија и да се мења објашњава се његовим интелектом који се гради на темељу когнитивних способности, уму и разуму.⁴⁷ Те две способности утемељују сложене људске потребе и обликују понашање човека у складу са другачијом спознајом света у односу на друга бића. Оне чине упориште цивилизацијског развоја човека и целокупног људског друштва. Наиме, као умно и разумско биће човек посматра и размишља о стварности у којој егзистира. У интеракцији са стварношћу он стиче искуства, шири и продубљује знања о њој. На основу тих знања и искустава прагматично мења стварност и прилагођава је себи и својим потребама, што се разуме као цивилизацијски развој човека и друштва. Достигнућа науке и њихова примена у друштвеној пракси очигледан су доказ да човек мења стварност око себе и прилагођава је својим потребама, односно свом вредносном систему на којем се те потребе заснивају. Али, с друге стране, под утицајем измењене стварности и сам човек се мења, мењајући свој систем вредности. Тиме исказује нове и другачије потребе унутар свог хијерархијског система потреба, тежећи непрестаном унапређењу квалитета живота. Зато се може рећи да су развој човека и друштвене стварности у извесној дијалектичкој вези. Једно на друго утиче, те се једно без другог не може разумети нити објаснити. У затвореном цикличном процесу соп-

⁴⁷ „Ум и разум, као две когнитивне способности, пружају човеку могућност да памти, учи, мисли, да процењује и предвиђа. Као такве, оне га чине мислећим, знатижељним, делатним, рационалним, као и креативним бићем, по чему се разликује од осталих бића. Разум је способност рационалног или логичког мишљења, поимања и расуђивања у временским и просторним границама објективне стварности. Он је способност човека да анализира и мисаоно обликује чулне спознаје реалности, да на тај начин разуме и стиче знања о законитостима појава и процеса које владају унутар ње. Као такав, разум представља упориште критичког и научног мишљења човека. Ум или дух, с друге стране, као друга и виша когнитивна способност, „није заробљен временским и просторним оквирима реалности. Он залази ван граница реалног и омогућава човеку сазнање које је ирационално, апстрактно, дакле оно које се логички не може објаснити и разумети, попут религије или уметности. Ум, дакле, омогућава човеку продирање у поље метафизичког, даје му способност да размишља о свету знатно дубље и шире, ван чулима доступне физичке стварности. Као умно биће човек размишља о суштини света и себе самог, дакле, не само о физичком опстанку већ и о начину или квалитету сопственог живота.“ (Душан Вишњић, *Стратегија државе као судбина нације*, оп. цит., стр. 7; Михајло Марковић, *Логика*, Народна књига, Београд, 1956, стр. 7; Ljubo Ristovski, „Razum levo, um desno“, <https://galaksijanov.rs/razum-levo-um-desno/>, 25/02/2020).

ственог развоја и развоја средине у којој егзистира, човек континуирано мења своје вредносно упориште, а, сходно томе, и своје потребе, као и обрасце мишљења и понашања.

Човек је у заједници, донекле, осигурао своју безбедност, али је, уједно, створио могућност не само да опстане већ и да боље живи. Почео је да производи, да ствара вишак материјалних добара који су му омогућили бољи квалитет живљења. Тако је живот у заједници непрестано мењао вредносни систем човека који је испољавао тежњу за даљим унапређењем квалитета живљења. То га је, свакако, подстицало на наставак прилагођавања друштвене стварности својим све захтевнијим потребама. Поред тога што је живот остао његова основна, витална и непролазна вредност, квалитет живота све више се намећао као друга, егзистенцијално важна вредност човека. Данас, у приметном одсуству осећаја угрожености сопственог опстанка, квалитет живота се намеће чак и као витална вредност. Она не одражава тежњу човека само за уживањем у материјалним добрима и вредностима, везаним за његов стандард живљења, већ и у оним које се могу назвати вишим вредностима, попут слободе, једнакости, правде, морала, знања, уметности итд.

Потребе човека за тим вишим вредностима неједнако су се задовољавале у различитим епохама и друштвима, а највише у западним либералним друштвима. Међутим данас, у глобализованом друштву, такво стање се мења. Квалитет живота нуди се као реалност свакаког човека и сваког друштва. Наиме, нације су почеле садржајније да комуницирају и сарађују, да се брже и ближе повезују на основама економске, културне, научне и друге сарадње, и то ван инертних и ограничавајућих оквира државе, дакле на нивоу појединаца, друштвених група, организација итд. То је, свакако, допринело увећању квалитета њиховог живота. Друштва и нације постали су свеснији једних и других, градећи и делећи једно опште схватање да је сарадња, а не сукоб, услов цивилизацијског развоја. У таквој димензији међународне стварности, посматрано ван контекста и даље присутних антагонистичких стратегијских релација између држава, успостављено је вредносно утемељење глобалног друштва према којем је рат постао анахронизам који више нема никаквог смисла нити сврху у међународним односима. Тиме је дошло до одређених промена у погледу на значај војне моћи у светској политици чија је употреба постала ограничена не само технолошким и економским разлозима већ и етичким нормама глобалног друштва. Појавило се једно опште схватање да је „војна моћ доживела деклинацију своје улоге у међународној политици”.⁴⁸

Међутим, поред тога што је условила деклинацију улоге војне моћи, глобализација је, с друге стране, подстакла нарастање улоге других елемената националне моћи у стратегијским релацијама између држава, посебно економске и информационе моћи. Економско повезивање резултирало је већом међузависношћу држава, али и њиховом рањивошћу. Слабије развијене државе постале

⁴⁸ David A. Baldwin, „Security Studies and The End of the Cold War”, *World Politics*, No. 48, October 1995, p. 118.

су зависније од развијених држава и подложније њиховим утицајима и политичким притисцима. С друге стране, развој информационе технологије блиско је повезао људе широм света, и то у реалном времену, заобилазећи границе њихових држава. То је, с друге стране, омогућило снажан утицај држава на јавно мњење других држава, пружајући могућност подривања њихове унутрашње кохезије и стабилности, поготово у оним државама са снажно израженим социјалним, религијским, идеолошким и другим друштвеним противречностима и неједнакостима. Тежња за превазилажењем таквих неједнакости у тим државама постала је предмет манипулације других држава с циљем дестабилизације унутрашњих прилика и промене постојећег друштвеног поретка.⁴⁹

Тако су нестале јасно уочљиве разлике између унутрашње и спољне динамике државе. Постале су прожете једна другом, стварајући јединствену динамику над којом држава више није имала суверену контролу као у ранијем периоду. Многа унутрашња питања државе постала су подложна спољним утицајима, па је раније присутна разлика између унутрашњих и спољних вредности државе ишчезла. Данас су правда, слобода, једнакост и друге тзв. унутрашње вредности државе постале важне и у њеној спољној егзистенцијалној средини, у интеракцији са другим државама. Наиме, оне су постале изложене субверзивном утицају других држава ради креирања унутрашње дестабилизације и мењања *status quo* државе у међународним односима. Територијални интегритет, као витална вредност државе, изгубио је досадашњи примат као предмет одбране државе. Данас више није потребно војно заузети територију противника како би се утицало на сламање његове воље и прихватање туђе. Она се може сломити унутрашњом дестабилизацијом друштва, коришћењем невојних инструмената моћи.

Иако ратни сукоби нису нестали са међународне сцене, показало се да су невојне форме угрожавања безбедности постале моћно оружје држава у периоду глобализоване економије и глобалног информационог друштва. У таквим околностима, стратегија државе била је принуђена да се прилагоди новонасталим променама. Аналогну човеку који прилагођава своје понашање нормама друштвене средине, тако је држава била приморана да прилагоди своје одбрамбено понашање измењеним условима савременог стратегијског окружења. Последишно, стратегија одбране државе претрпела је фундаменталне промене у свом концептуалном приступу. Он је сада требало да одговори на комплексност савремених угрожавајућих појава војне и невојне природе. Тиме је логика одбрамбене функције државе одступила од њеног традиционалног схватања као логике војне моћи, а сама одбрамбена функција изашла је ван оквира њеног разумевања као војне делатности. Зато се у времену фундаменталних промена карактеристика стратегијског окружења стратегијски концепт одбране заснива на логици интеграције и синхронизације војне моћи са осталим елементима националне моћи. Несумњиво, војна моћ и даље остаје егзистенци-

⁴⁹ На то сасвим јасно указују тзв. обојене револуције у постхладноратовском периоду међународне стварности.

јално важна за државу, али је она престала да буде њен кључни инструмент у остваривању њених спољнополитичких циљева.

Наведена разматрања указују на то да је развој стратегијског концепта свеобухватне одбране заснован на променама, како у вредносном упоришту држава, тако и у појавама којима се тај предмет угрожава. Посматрано с аспекта промена вредности које се бране, оно што се јавља као тренд у савременом одбрамбеном промишљању држава јесте да квалитет живота узима примат у односу на традиционално схваћене виталне вредности државе, попут територијалног интегритета или, чак, суверенитета. Дакле, квалитет живота се наметнуо као нова витална вредност државе која је, као таква, постала предмет њене одбране. „Овај тренд се, међутим, разликује у погледу развијених и неразвијених земаља. Он је доста раније започет код развијених земаља које поседују висок стандард живота и рационално не очекују да буду војно угрожене од стране других држава”.⁵⁰ Неразвијене земље, с друге стране, у тој вредности виде пут ка сопственом развоју, али и опстанку. Данас је квалитет живота неопходан за достизање унутрашње стабилности и отклањања потенцијалних могућности спољног угрожавања виталних вредности државе.

У актуелном периоду глобализације међународних односа и редефинисања концепта националне безбедности последично је дошло и до промене стратешке културе држава. Она се мења из истих оних разлога због којих се мења логика и стратегијски концепт одбране. Разлоге тих промена треба тражити у измењеном начину како човек перципира безбедност, како промишља и како се понаша у циљу њеног достизања, а то је, свакако, условљено његовом природом која га чини свесним и развојним бићем. Наиме, значајне промене друштвене стварности, које су подстакнуте развојем човека, несумњиво су се одразиле на образац промишљања и понашања државе у области одбране, а он је, више од два миленијума уназад, дакле од периода самог настанка државе, везан за питање војне моћи и употребу оружане силе.⁵¹ Постхладноратовска стварност условила је промене у начину промишљања и практиковања одбрамбене функције као примарно војне делатности, чак и код оних држава које

⁵⁰ Vojin Dimitrijević, „Bezbednost i politička zajednica”, u: Miroslav Hadžić (ur.), *Reforma sektora bezbednosti*, Institut G17, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2003, str. 34.

⁵¹ Концептом стратешке културе указивало се како културолошки образац неке нације, као релативно трајна категорија, утиче на њено промишљање и практиковање употребе оружане силе. Питања којима се до сада бавила стратешка култура била су, поред осталих: како култура појединих нација обликује њихово промишљање и практиковање употребе оружане силе ради одвраћања потенцијалних агресора, док код култура других нација поспешује агресивну употребу оружане силе и угрожавање опстанка других нација. Исто тако, она је разматрала питање да ли култура појединих нација утиче на коришћење свих националних ресурса у одбрамбене сврхе или се користе само капацитети професионалних оружаних снага. Данас се такав приступ мења, односно допуњује новим питањима, попут: зашто је дошло до деклинације улоге војне моћи у међународним односима или како се релативно трајан културни образац промишљања и употребе оружане силе мења под снажним утицајем контекста глобализованог друштва?

су до сада разматрале питања одбране искључиво техноцентричним и конвенционалним приступом. У стратешком промишљању одбране држава све су присутнији захтеви за интеграцијом војне моћи са осталим елементима националне моћи. Како стратегијски концепт одбране треба да одговори тим захтевима, његово прилагођавање новонасталим променама условљава измену досадашњег обрасца одбрамбеног понашања држава, утемељеног у логици војне моћи. Тиме се стратешка култура држава, уско схваћена као „војна култура” или „култура употребе оружане силе”, несумњиво мења.

Промена стратешке културе, међутим, не испољава се подједнако у свим државама. Она је најмање присутна код великих војних сила. То наводи на закључак да је промишљање и практиковање одбрамбене функције државе одраз њеног субјективног осећаја објективне стварности унутар које се њени интереси остварују или угрожавају. Другим речима, одбрамбена функција одражава субјективну перцепцију државе о сопственој угрожености, што, последично, утиче на креирање њене идеје, замисли, односно концепта како одговорити и супротставити се угрожавајућим појавама. У зависности од тога колико субјективизам држава одступа од реалности, такав концепт може бити, мање или више, ефикасан у својој примени. Субјективизам држава у перцепцији објективне стварности проиилази из њиховог геополитичког или стратегијског кода. Он се разуме у релацијама како држава види себе, како види друге државе и, на крају, како види себе у односу на друге државе. „Такво виђење укључује схватање актуелних претњи, доживљај супериорности или инфериорности, остварености или ускраћености, поштовања или омаловажавања, лидерства или подаништва, предодређености итд.”⁵² Та слика о себи у односу на друге неретко може одступати од реалности, те, као таква, она замагљује и отежава рационално промишљање држава и одабир адекватног концепта одбране. Може се закључити да нису све државе подједнако осетљиве на промене друштвене стварности нити су, у складу с тим, подједнако спремне да јој се прилагоде, иако за тим неретко постоји потреба. На те промене поготово нису спремне велике силе које поседују снажан војни потенцијал и чија се спољна политика традиционално заснива на политици силе.

Закључак

Више од два миленијума логика одбрамбене функције државе није претрпела суштинске промене. Оне које су се, ипак, одигравале унутар ње биле су последица усавршавања средстава за вођење рата и начина њихове употребе, али логика одбрамбене функције одувек је била иста – сводила се на логику војне моћи. У периоду државоцентричног поретка света употреба оружане силе, и страх од њене употребе, били су међу најснажнијим утицајима који су обликовали токове

⁵² Зоран Килибарда, *Основи геополитике*, Факултет безбедности, ЈП Службени гласник, Београд, 2008, стр. 19.

међународних односа и судбине самих држава. Зато су питања војне моћи и употребе оружане силе заузимала кључно место у разматрању међудржавних односа. Међутим, данас, у времену глобализације међународних односа, и приметног „растакања” државоцентричног поретка света, војна моћ пролази кроз период осетне деклинације своје улоге у светској политици, при чему друге врсте моћи заузимају значајније место у стратегијским релацијама између држава.

Извориште ових промена треба тражити у човеку, односно у оном делу његове природе који га подстиче на непрестани развој. У затвореном цикличном процесу сопственог развоја и развоја средине у којој egzистира, човек је мењао свој вредносни систем и исказивао другачије потребе. Уједно, мењао је и образце свог мишљења и понашања, свакако и онај који је везан за промишљање и практиковање одбрамбене функције државе. Дакле, одбрамбена функција није ништа друго него одраз човекове спознаје друштвене стварности унутар које он исказује своју потребу за безбедношћу и промишља како да ту безбедност достигне. Миленијумима уназад то питање било је везано за војну моћ. Међутим, како се развојем и делатношћу човека друштвена стварност значајно изменила, последично се изменио и поглед човека на питања које вредности држава брани, од чега се оне бране и, последње, начин на који се оне бране.

У раду се долази до закључака да се одбрамбена функција државе, све донедавно, заснивала на оним вредностима и одбрамбеном понашању човека које је било карактеристично за његово природно стање. У том стању основна вредност коју је човек бранио била је живот, дакле његов опстанак, док се агресивно или насилно понашање препознавало како у његовом одбрамбеном понашању, тако и у оном понашању којим је човек угрожавао опстанак другог човека. Аналогно њему, опстанак и агресивно понашање чинили су фундамент одбрамбене функције државе. Међутим, последњих деценија, цивилизацијски развој човека и друштва изменио је приоритете у вредностима које држава брани, али и природу појава којима се те вредности угрожавају. Наиме, у савременим глобалним односима, поред опстанка, квалитет живота намеће се као друга витална вредност и одбрамбени интерес државе, а у стратегијским релацијама између држава невојне појаве угрожавања њихових одбрамбених интереса све више добијају на значају.

С обзиром на то да вредности које држава брани више нису само оне које произилазе из природног стања човека, дакле опстанак, а да појаве угрожавања тих вредности нису више искључиво војне или насилне природе, пред стратегију одбране поставља се задатак да се прилагоди новонасталим променама и да адекватно одговори на комплексне претње савременог стратешког окружења. То су разлози због којих се логика одбрамбене функције државе фундаментално променила, а те се промене уочавају у стратегијском концепту свеобухватне одбране који се заснива на логици интеграције и синхронизације војне моћи са осталим елементима националне моћи, усмерених ка комплексним појавама угрожавања виталних интереса државе. Тиме се постепено мења и стратешка култура држава која је до сада уско схватана као „војна култура” или „култура употребе оружане силе”.

Литература

- [1] Александар Дугин, *Основи геополитике: Геополитичка будућност Русије*, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- [2] Vojin Dimitrijević, „Bezbednost i politička zajednica”, u. Miroslav Hadžić (ur.), *Reforma sektora bezbednosti*, Institut G17, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2003.
- [3] Vojislav Stanovčić, *Politička teorija*, Tom I, JP Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- [4] Grupa autora, *Vojna enciklopedija*, Drugo izdanje, Knjiga 6, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.
- [5] David A. Baldwin, „Security Studies and The End of the Cold War”, *World Politics*, No. 48, October 1995.
- [6] Душан Вишњић, *Стратегија државе као судбина нације*, Министарство одбране, Институт ратне вештине, Београд, 2005.
- [7] Драган Симеуновић, *Теорија политике, Ридер, I део*, Удружење „Наука и друштво”, Београд, 2002.
- [8] Драган Симеуновић, *Увод у теорију политике*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- [9] Драган Пајевић, Љубомир Касагић, *Војна психологија*, Војноиздавачки завод, Београд, 2001.
- [10] Dragan R. Simić, *Nauka o bezbednosti: savremeni pristupi bezbednosti*, Službeni list SRJ i Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002.
- [11] Želimir Puljić, „Samoostvarene osobe u psihologiji A. H. Maslowa”, *Crkva u svijetu*, Vol. 15 No. 3, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 1980.
- [12] Зоран Килибарда, *Основи геополитике*, Факултет безбедности, ЈП Службени гласник, Београд, 2008.
- [13] Ilija Vujačić, *Politička teorija: Studije, portreti, rasprave*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd, 2002.
- [14] Jeffery S. Lantis and Darryl Howlett, „Strategic Culture”, in: John Baylis, James. Wirtz and Colin S. Gray (eds.), *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Fourth Edition, Oxford University Press, 2013.
- [15] Jiyul Kim, *Cultural Dimension of Strategy and Policy*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College Press, May 2009
- [16] Kelvin S. Hol, Gardner Lindzi, *Теорије личности*, Nolit, Beograd, 1983.
- [17] Љубомир Стајић, *Основи безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Шесто издање, ИК Драганић, Београд, 2006.
- [18] Ljubo Ristovski, „Razum levo, um desno”, <https://galaksijanova.rs/razum-levo-um-desno/>, 25/02/2020.
- [19] Mackubin Thomas Owens, „Strategy and the Strategic Way of Thinking”, *Naval War College Review*, Vol. 60, No. 4, Art. 10, 2007.

[20] Милорад Ступар, *Филозофија политике: Античко и модерно схватање политичке заједнице*, Институт за филозофију и друштвену теорију, ИП Филип Вишњић, Београд, 2010.

[21] Миомир Деспотовић, *Igra potreba: Andragoške varijacije*, Filozofski fakultet, Institut za pedagogiju i andragogiju, Beograd, 2000.

[22] Михајло Марковић, *Логика*, Народна књига, Београд, 1956.

[23] Миломир Степић, *Геополитика: Идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.

[24] Миленко Бодин, *Теоријски основи менаџмента националне безбедности*, докторска дисертација, Факултет безбедности, Београд, 2007.

[25] Мила Ч. Јегеш, „Основне функције савремене државе”, *Култура полуса*, Бр. 24, година XI, 2014.

[26] Nemanja Kurlagić, „Id, ego i superego”, <http://www.otkrovenje.com/index.php teme-meni/ostalo-meni/26-id-ego-i-superego>, 26/03/2020.

[27] Radoslav Stojanović, *Sila i moć u međunarodnim odnosima*, Radnička štampa, Beograd, 1982.

[28] Rashed Uz Zaman, “Strategic Culture: A Cultural Understanding of War”, *Comparative Strategy*, 28:1, Routledge, Taylor & Francis Group, 2009.

[29] Ranko Popović, *Uvod u vojnu psihologiju*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1975.

[30] Садуша Ф. Реџић, „Личност, темперамент и карактер у теорији Ериха Фрома”, у: Бранко Јовановић (ур.), *Зборник радова Филозофског факултета XLII (2)/2012*, Филозофски факултет, Приштина, 2012.

[31] Саша В. Мијалковић, *Национална безбедност*, Друго, измењено и допуњено издање, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011.

[34] Semjuel Hantington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, Друго издање, CID, Podgorica, Romanov, Banja Luka, 2000.

[33] Станислав Стојановић, *Хобсова теорија људске природе и перспективе мира и поретка*, Медија центар „ОДБРАНА”, Београд, 2012.

[34] Slobodan Jovanović, *Država*, BIGZ, Beograd, 1990.

[35] Frensis Fukujama, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica, 2002.

[36] Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, Izmenjeno i dopunjeno izdanje, Čigoja štampa, Beograd, 2017.

[37] Džozef S. Naj, *Paradoks američke moći: Zašto jedina svetska supersila ne može sama*, BMG, Beograd, 2004.

[38] Colin S. Gray, *War, Peace and International Relations: An Introduction to The Strategic History*, Routledge, London and New York, 2007.

Comprehensive Defense and Strategic Culture from a Human Perspective

The problem framework of the paper indicates that in the period of globalization of international relations, there have been changes in the thinking and practice of the state's defense function as a military activity. An indicator of these changes is recognized in the development and implementation of the strategic concept of comprehensive defense, which deviates from the traditional logic of the state's defense function as the logic of military power. Considering the mentioned problem, the subject of the research is focused on the questions why and how the logic of the defense function has changed and how these changes affect the strategic concept of defense and the strategic culture of the states. The paper starts from the thesis that the civilizational development of a human has conditioned a change in the values that the state defends, as well as the nature of the phenomena that endanger those values, which has resulted in changes in the logic of the state's defense function, its strategic concept and strategic culture. In proving this thesis, the analogy of the defense functions of a human and the state is used. Namely, the paper considers how the complex nature of a human, as a biological and conscious being, shapes their defense mechanism, and by knowing what the object of human defense is and how a human defends that object, it is possible, by analogy, to draw conclusions on the same issues of the defense function of the state. The paper concludes that the defense function of the state, until recently, was based on those values and defense behavior of a human that was characteristic of their natural state, i.e. on survival and aggressive behavior. However, in recent decades, the civilizational development of a human and society has changed the priorities in the values that the state defends, as well as the nature of the phenomena that endanger those values. As a result, the state's defense behavior has changed. Namely, in modern global relations, in addition to survival, the quality of life imposes as another vital value and the state's defense interest. On the other hand, in strategic relations between states, non-military phenomena of endangering their defense interests are gaining in importance. In response to these changes, the strategic concept of defense is based on comprehensive defense, i.e. on the logic of integrating military power with other elements of national power. In this way, the strategic culture of the state, which has so far been narrowly understood as a "military culture" or "culture of the use of force", is gradually changing.

Key words: human nature, human defense mechanism, state's defense function, strategic concept of defense, comprehensive defense, strategic culture